

COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial / La Caixa, 8 vol. Amb la col·laboració de Max Cahner, Joan Ferrer, Josep Giner, Joseph Gulsoy, Josep Mascaró, Philip D. Rasico i Xavier Terrado.

1. *Concepció de l'obra*. L'any 1997 es publicava a Barcelona el vol. VIII i darrer de l'*Onomasticon Cataloniae (OnCat)*. El volum es tancava amb un índex ordenat alfabèticament de tots els noms de lloc i de persona tractats en l'obra. En total 45.383 formes diferents. L'obra, única i singular en el món de la Romània, posava fi a més de 60 anys de treball onomàstic: d'arreglega oral, de buidatge documental, d'ordenació i fixació lemàtica, d'anàlisi i opinió etimològica. Faena portada a terme per un homenot, Joan Coromines, qui veia fer-se realitat el seu somni quan decidí, en 1935, dedicar-se a l'estudi onomàstic, conscient que per a completar el lèxic i les regles fonètiques vives o històriques, necessitava conèixer la toponímia, sabedor que un munt de leixemes no és possible conèixer-los més que a través de la toponímia, sobretot el referent als estrats precatalans i al català preliterari. Enamorat de Catalunya i del català, volia oferir-li un instrument toponímic inexistent en cap llengua romànica, com ell mateix deia el 1935: «[si fèiem l'On Cat...] hauria enllestit una obra monumental, el corpus toponímic de Catalunya més gran i útil que qualsevol atlas lingüístic, i que Catalunya seria el primer país del món a tenir-la amb tot i que molts altres ja l'han projectat.» (Pujades a Ferrer / Pujades, 1997: 71).

Però en la concepció de Coromines, l'*OnCat* no és només el cos dels huit volums editats a dues columnes, d'unes 500 pàgines cadascun. És, a més: a) Tots els estudis sobre onomàstica publicats per Coromines, especialment *Estudis de toponímia catalana (ETC)* i *Tópica hespèrica*. Treballs especialment importants perquè ens oferiren la seua mentalitat, la seua metodologia i una part de les seues aportacions més destacades. b) Tots els topònims tractats en els seus diccionaris etimològics, especialment en el *DECat*, un índex exhaustiu dels quals posseïm gràcies a la laboriositat de Moreu Rey i el *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica (BISO)*. El *DECat* és el complement onomàstic de l'*OnCat* ja que, a més de registrar molts topònims, ha estat la guia de Coromines per seleccionar els topònims a incloure en l'*OnCat* i és el llibre de referència per a evitar repetir explicacions ja conegudes. c) Les monografies i els cedularis o inventaris toponímics, que no han estat arreglats en l'*OnCat* i han restat inèdits, per tres causes: per l'edat de Coromines quan va començar l'obra; perquè considerava que eren topònims fàcilment explicables a la llum del *DECat* i de la lexicografia catalana, que els seus deixebles i col·laboradors podrien acabar-los, i perquè va decidir dedicar-se als topònims foscos, de difícil etimologia. Aquestes monografies abracen pràcticament el 90% de la toponímia catalana, si considerem que el mateix Coromines xifrava en 400.000 topònims els que havia arreglat en les seues enquestes en més de 2.000 municipis catalanoparlants, i contenen dades inèdites d'una gran importància. d) Tots els estudis que ha generat i que provocarà en el futur la lectura de l'*OnCat*. Aquest és el gran triomf i la gran aportació de l'obra de Coromines: incitar a l'estudi de la toponomàstica, completar la seua obra, ell que sempre parlà de «la nostra obra, de la nostra empresa».

Com el mateix Coromines deia en la presentació de l'*Onomasticon Cataloniae* davant de la romanística internacional al Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona «L'*OnCat* serà [és] un vast recull d'onomàstica que enregistrarà i explicarà etimològicament tots els noms de persona, antics i moderns, emprats dins el domini lingüístic català (Catalunya, el Rosselló, el País Valencià i les Illes Balears i la zona oriental d'Aragó), així com tots els noms de lloc, morts o vius, situats en aquest territori; noms de lloc en la més ampla accepció del mot: noms de lloc habitats, indrets (sigui quina sigui la importància de cada un), noms de cursos d'aigua o d'estany, noms d'accidents orogràfics, de cases aïllades, de coves, fonts, arbres renomnats, etc. Hom s'ha decidit també a afegir al domini català la meitat septentrional de la part aragonesa de la província d'Osca, que estableix el lligam entre el territori català i el domini de la llengua basca, vista la importància del basc i de la zona intermèdia (els parlars de la qual tenen, d'altra banda, un gran interès científic per si mateixos) per l'estudi del substrat preromà de Catalunya». (*OnCat*, I, VII).

2. *Contingut*. Des de sempre l'autor era conscient de la seua importància per al català, però també de la gran dificultat del projecte, sobretot de l'anàlisi etimològica, principal objectiu seu: «Però per més que cerquem i indaguem hi ha una part de la toponímia que resta sempre irreductible, i si aquesta part és la menys nombrosa, en canvi està integrada per noms tots ells importants. Són els més antics.» (*ETC*, II: 28).

Portat per aquesta finalitat, visita totes les terres de parla catalana i arreplega personalment la seua toponímia. Coneixedor que el topònim forma part del lèxic comú d'un sistema lingüístic dialectal i d'un paisatge toponímic, el seu primer plantejament de redactar l'*OnCat* era arreplegar els materials i estudiar-los per zones geogràfiques. Així, dividí el territori català en set parts, seguint els principis ja avançats en els *ETC*, pensant remetre les explicacions que foren repetides d'uns volums a altres: a) Catalunya Nord, que comprenia també la Cerdanya, fins a la Seu d'Urgell. b) Zona del Pirineu Occidental: des d'Olot fins a Benasc i des d'Andorra fins al Montsec. c) Zona central: des de l'Empordà fins al Camp de Tarragona. d) Zona nord-occidental: la comarca de Lleida, des del Montsec fins a l'Ebre. e) País Valencià I: les terres de l'Ebre, Castelló i el nord de València. f) País Valencià II: des de la ciutat de València fins al sud. g) Les Illes Balears.

I seguint aquest esquema publicà el primer volum, *Toponímia antiga de les Illes Balears*, redactat en una primera versió per Josep Mascaró, corregida pel mateix Coromines. Però el problema va ser que, per les circumstàncies conegudes, començà la redacció de l'*OnCat* molt gran, als 84 anys, i amb angoixa per acabar-lo com ens diu reiteradament; en *ALARÓ* (II: 60), diu: «Si no es va parlar d'*Alaró* en el vol. I, i ni d'*Alarona*, ni d'aquell no en tractarem gaire ací, és perquè allà ens vàiem forçats, pel temps, a limitar-nos als noms on era indispensable renovar o emprendre l'estudi etimològic [...], i ací també, quant a *Alarona*, car l'edat de l'autor obligava i obliga a no emprendre a fons aquelles qüestions que ja estan exposades bé, i, en l'extensió essencial, en les fonts més accessibles.»

La redacció eixuta de Mascaró, diferent a la de Coromines que es trobava corregint les proves del *DECat*, i la selecció de formes difícils que plantegen molts dubtes explicatius van provocar que el volum decebera tot el món, l'editor i el mateix Coromines. Per aquest motiu, i perquè no va aconseguir trobar col·laboradors per a cada una de les zones —excepte per a la primera, que treballaren Josep Gulsoy i Philip Rasico, i per a la quarta, on estava disponible Xavier Terrado—, va desistir del seu pla, i en va traçar un altre: publicar l'obra per ordre alfabètic, seguint el mateix esquema i el mateix estil que el dels altres diccionaris. Com a lector, crec, sincerament, que va ser un gran encert.

En aquest nou pla, costrenyits per la por a l'edat de Coromines, es van seleccionar els materials en tres grups: 1) Noms d'etimologia molt incerta, fonamentalment d'origen substràstic o preromans (iberobasc, cèltic, indoeuropeu precèltic) i adstràstic (àrab, germànic o mossàrab), que convenia altament que foren redactats personalment per Coromines. Aquests, els estudiava el mestre, encara que una part dels de la zona occidental la trobem firmada per Xavier Terrado. 2) Noms que presentaven un grau de dificultat etimològica menor, però que no eren clars des d'un punt de vista etimològic. Eren estudiats pels seus col·laboradors i pel mateix Coromines, que amb el seu titànic treball suplia les mancances temporals dels seus col·laboradors, com ens diu Gulsoy. 3) Noms l'etimologia dels quals era clara, transparent i correcta ja a través del *DCVB*, o que ja havien estat estudiats per Coromines en les seues obres (especialment en els *ETC* i en el *DECat*).

Aquesta selecció reduí els materials a estudiar als 45.000 mots definitius, pertanyents principalment als dos primers grups, encara que també se'n troben exemples del tercer.

3. *Documentació i anàlisi.* a) La necessitat vital de Coromines d'acabar la seua obra, perquè no es desaprofitaren els seus immensos coneixements, circumstància que li va fer decidir a no buidar les aportacions toponímiques o documentals, aparegudes en els darrers 30 anys —excepte en casos esporàdics. b) El sistema de redacció intentant explicar tots els topònims o llinatges que al parer de Coromines causarien problemes als seus successors, sense tindre en compte dos principis bàsics de l'etimologia: que les aparences enganyen, i que, sense documentació de les fases evolutives dels elements, ens arrisquem a atribuir opinions falses a una forma suposadament transparent. I això, greu en lèxic, multiplica el seu risc en onomàstica on no disposem del valor semàntic de la forma, ni l'aixopluc d'una llengua d'origen, només d'un referent geogràfic, i on els orígens dels noms poden deure's a malnoms moderns, a valoracions subjectives dels parlants, a la mobilitat repobladora del poble... c) La foscor dels topònims elegits, la falta de documentació, la falta de suficients deixebles, i l'ànima per explicar-ho tot, d'especular per arribar a una solució com siga.

En tot cas, l'objectiu de Coromines d'oferir als seus successors una part dels seus coneixements acumulats durant tota una vida intensa crec que justifica a bastament la decisió que va prendre d'editar les seues reflexions, a pesar de les llacunes i problemes que ell percebia millor que nosaltres, tot esperant donar pistes perquè els seus successors poguérem justificar-les o completar-les. P. ex., diu en *VILAMOLERA* (VIII: 48): «Aquest article dóna un seguit de proves eloqüents dels múltiples paranyes que posen a l'erudit les paronímies i les alteracions dels escribes, si no va guiat

pel fil d'Ariadna de la lingüística, i de l'onomàstica comparada. En quants paranys haurien caigut aquí els qui es refien només de la doc. antiga. En quants cauran els nostres successors si una part de l'*Onom. Cat.* resta sense imprimir en vida del seu autor principal. Que ja és de témer... Elogis abraçadabrants a l'autor. Fredor en l'actitud real: seria la consigna?». O en *TÚRIA* (VII: 369) diu: «Fora d'això què podem dir de ferm? Negar més que afirmar; deixant-ho per al s. XXI en què gràcies al llibre present; s'hi arribés a publicar del tot ... (i potser per troballes futures) es comptarà amb bases més amples, ancorades en la bona crítica.»

Aquesta és una de les grandeses de Coromines i el significat de la seua vida: estudiar per oferir a Catalunya i als catalans, i als romanistes, la seua manera de veure i d'interpretar la llengua i l'onomàstica, sense por a errar. I així ho hem d'acceptar i valorar. Encara més, li hem d'agrair que malgrat ser conscient dels problemes encarats i de les patinades que podia cometre va voler oferir-nos la seua visió a costa del seu prestigi, però per bé del català i per més facilitat dels estudiosos posteriors.

4. *Mètode de redacció.* Pel que fa a la metodologia emprada, en l'arreplega oral va innovar un sistema d'enquesta, a partir de la preocupació i esforços per arreplegar els topònims i els llinatges, oralment, sobre el terreny, aprofitant els millors informadors locals, amb un estudi previ dels mapes disponibles i ajudant-se de col·laboradors que l'acompanyaren pel camp. A més, demanà insistentment que aquests acabaren d'arreplegar la toponímia viva, perquè ell era conscient que el seu mètode d'enquesta podia deixar escapar noms importants o detalls significatius de la història local, i va demanar que es redacten monografies locals.

En la redacció del diccionari, el mètode és també clar i personal. Tots els articles consten de les parts següents:

— *NOM DEL TOPÒNIM* i localització geogràfica del lloc (si no és arreplegada per ell, sempre cita la font; com p. ex., Josep Giner, de València).

— Pronunciació / gentilici si és un municipi / crítica a algun error de normalització.

— Documentació antiga, si en disposa, ordenada cronològicament.

— Etimologia. Examen crític de les propostes anteriors, reflexions personals, tenint present la informació toponímica d'altres llengües romàniques i preromàniques, i proposta nova, oferint una explicació més versemblant que les anteriors.

— Homònims i parònims / derivats, del català i d'altres llengües romàniques.

— Referències a altres obres seues o a altres volums.

Aquest mètode ja el tenia fixat des dels anys 40, com es veu en alguns articles dels *ETC.* Normalment estan ben estructurats i queda ben clara la documentació aportada, les crítiques a altres propostes, la seua opinió. Fixem-nos, per exemple, en l'article *LLEIDA* (V: 56-61) o *MONTDÚBER* (V: 316-319).

Però en altres no segueix l'esquema suficientment i provoca dubtes d'interpretació, sobretot quan són topònims poc importants, de poca documentació o que ell els considera clars. P. ex., en *VALLCANERA* (VII: 404) parla del veïnat de la Selva, agregat a Sils, d'una vall de Tortosa, documentada el s. XIII, i d'una partida de Bèlgida. Hi posa l'etimologia «derivat del ll. *CANNA*, per una vall on abunden els canyars», sense especificar que el nom valencià i el de Tortosa són originats pel trasllat d'un cognom.

De vegades, ens quedem sense saber amb certesa la seua opinió. P. ex., el cas del cognom i topònim *Pitarc* que trobem present en quatre llocs i sense clarificar la seua postura. En (II: 74) diu que ajorna la decisió fins a la *P-* del mot *Pitarc*, però afegeix «I de la banda valenciana, fins si no ens fem forts en el cognom *Pitarc*, hi ha motius per dubtar que sigui nom trasplantat de la part aragonesa, vista la gran i repetida difusió». En (II: 429), sota l'article *BENASC*, firmat per Xavier Terrado, en la nota 3 diu «Després la tendència aragonesa i castellana a posar una vocal darrera de certes consonants finals degué acabar per generalitzar en la llengua escrita aquesta forma. Pensem que els medievals *Pitarch*, *Xarch* (a Teruel) són actualment *Pitarque* i *Jarque*». Sota

LA PATARRÀ (VI: 168) diu que *Pitarc*, *-arque*, del Baix Aragó i del nord valencià, vindrà de PETARRIKO. Amb tot això, s'intueix que considera que és autòcton de València. Jo crec, en canvi, que la documentació ens porta a traure la idea contrària: és un llinatge traslladat, que ha creat posteriorment topònims al País Valencià.

Això li ocorre perquè vol fugir de les minúcies i concentrar-se en l'essencial. Gràcies als índexs del volum VIII, podem suplir bé estes petites errades.

Quan l'article el firmen Gulsoy o Terrado la redacció és més clara: P. ex., de l'AGLÍ (II: 18) Gulsoy ens diu que pot venir del «NP AQUILINUS, nom d'algun personatge romà que tingué propietats importants a la vora d'aquest riu»; o bé aplicat «al rocam de les Corberes [...] o bé a les penyes i als congosts de gran altura pels quals passa aquest riu en la seva trajectòria, llocs en un i altre cas freqüentats per àguiles».

5. *Objectius*. La finalitat de l'obra és sobretot etimològica, per tant tot va dirigit a explicar aquesta de la manera més clara, com diu, p. ex., en TÀRBENA (VII: 235): «L'etimologia que és la raó i essència d'aquest llibre presenta en el nom de Tàrbena, un gran i interessant problema». El mateix, en ALBUIXEC (II: 92-94).

Les virtuts més importants són: les reflexions que en fa (SIERN, VII: 133); la guia fonètica que ens ensenya a manejar (VILARIG, VIII: 51; < VILLA AREDII; CLARIANA, III: 384-386); la reiteració que només amb mètode es pot intentar trobar l'origen dels vocables (GISCLARENY IV: 366), mètode que exposa en diferents ocasions (Casanova, 1990: 84-88); l'ús de les sèries i la repetició: en VESPELLA (VII: 469-471) diu: «La repetició com a nom de sengles llogarets en 4 comarques diferents i ben separats, dins del domini català, condueix a partir d'un mot que hagi tingut caràcter apel·latiu en temps antic»; la consciència de la temeritat d'estudiar topònims molt antics, com diu parlant d'ANDORRA (II: 189): «Partirem d'un principi que ens governa en tots els estudis d'etimologia i història toponomàstica: certs noms d'importància capital, que és probable que ens vinguin des d'edats remotes és temerari (i alhora frívol) entestar-se a estudiar-los des de l'origen; indagar-ne a fons l'etimologia s'ha d'ajornar per a temps futurs en què es tindran documents dels quals no disposem i certes conclusions amb què puguem comptar fermament»; l'anàlisi del topònim dins de la seua àrea geogràfica, dins del paisatge toponímic (SENYIU, VII:112); la petició de la col·laboració d'altres especialistes: en AGOST (II: 18-19) diu: «He de reconèixer que no estem ben preparats per dir-ne gran cosa, situació sense raonables esperances de remei, vista la gran escassetat de la documentació publicada en aquesta rodalia. Però penso que en una obra com la present, de qui té preparació bona i excepcional per tractar-ne autoritzadament en l'aspecte lingüístic, no és menys arriscat, ni menys imprudent per al futur de les recerques toponomàstiques, guardar-hi un poruc silenci. Que llavors hi ha el perill de reforçar el crèdit d'opinions ingènues o emeses a la lleugera [...]. Ni soc prou expert en qüestions protoibèriques per refermar o redreçar aquests noms i fets, en detall, ni el que s'espera de mi és altra cosa que el judici d'un lingüista, i el dictamen d'un romanista. Pel cap baix, serveixi això per esborrar aquelles opinions ingènues i de romanística fantasmal i arabismes arièlics»; la seua humilitat científica, com ha mostrat comentant ANDORRA. Ara bé, són els seus deixebles els que més la fan notar. En ALAÓ (II: 56-58; redactat per X. Terrado) diu «És aquest cas un dels molts topònims que ens obliguen a fer un acte d'humilitat científica i reconèixer que, en la recerca etimològica, ens movem sovint en la boira, avançant a palpentes, sense trobar una solució inequívoca i clara.»

Fa rectificacions personals a la seua obra, quan ho creu oportú. P. ex., en ANTIST (poble del Flamicell) (II: 207) rectifica la qualificació de preromana (ETC, I: 145, 222) basada sobretot en la característica terminació *-ist*, que forma sèrie amb *-est*, *-ost*, *-ust*, i llurs nombrosos casos toponomàstics dels Pirineus. I la fa vindre del nom llatí ANTISTIUS < VILLA ANTISTI. I vacilla en l'etimologia de Llomandilla (II:142 s. v. ALIANDA i II: 206 s. v. ANTELLA)

La seua manera d'enfocar l'*OnCat* es pot veure bé en l'explicació de l'ELIANA (IV: 45-46). A pesar que fins 1958 no esdevingué municipi, i que Sanchis Sivera diu que era una heretat par-

ticular de les Carmelites, que prengué el nom de Sant Elies, sant que es venerava en la capella i que era en femení Eliana (ja en Eiximenis), és a dir, sembla una etimologia clara, diu que és lícit desconfiar i planteja si podria haver estat un nom antic d'alqueria o partida rural. Pensa que podria ser un nom mossàrab en *-ana* continuador d'una villa romana, com *Meliana*, basant-se esta conjectura en el fet «que l'*Eliana* és al començament de la comarca del Camp de Llíria, fóra postular que se n'hagués dit *VILLA *LIRIANA*, que el mossàrab hagués mantingut com *Leriana*, i pronunciant-hi els moriscos llur *l/r* s'hagués extret la *L-* a tall d'article; és enginyós però tan arbitrari és combinació massa forçada». A la fi accepta l'opinió de Sanchis Sivera, perquè té confiança en aquest autor; si no, hauria postulat la suposada etimologia, com fa en altres ocasions sense documentació coneguda.

En suma, el tipus d'obra que ha fet, la mateixa necessitat d'acabar l'obra i donar-la a l'editor, la voluntat d'explicar-ho tot, almenys el que és difícil i fonamental en la llengua, i la seua gosadia etimològica en bé de Catalunya, han estat la causa que molts lexemes estiguen insuficientment explicats, que no analitze prou els derivats, els topònims transportats, o els transparents o clars, o que la redacció siga boirosa a voltes. No la seua preparació, que és insuperable. Perquè realment podem veure inconsistències, especulacions quasi mítiques, dubtes, en algunes explicacions, però davant d'elles nosaltres tampoc no podem aportar-hi pràcticament res en una gran part d'aquestes etimologies.

6. *Aportacions.* Les seues aportacions a l'onomàstica són immenses. En senyalaré unes quantes: *a*) Corregeix fins i tot els especialistes de cada matèria; p. ex., els arabistes com Julià Ribera a propòsit de *ALBAL* (II: 67). O altres arabistes sobre *ALEIXAR* (II: 114) i Aesbicher, en *ALBANYÀ* (II: 69). *b*) Ens ha oferit l'etimologia definitiva de la major part dels topònims catalans, siga directament en l'*OnCat*, siga a través del *DECat*, siga en les monografies inèdites; p. ex., *VILAMARXANT* (VIII: 38-39). Unes seran definitives, altres en l'estat dels coneixements actuals poden presentar-se boiroses, però millors que cap, com ell mateix reconeix; p. ex., en *AIADES/AIATS* (II: 30-31) «sense estar ben segur d'haver trobat l'explicació etimològica; però en tot cas servirà per assenyalar-hi les possibilitats, delimitades per la mateixa repetició per totes aquelles zones, pels detalls de la forma que hi revesteix i de la mena de llocs que hi designa; i per indicar-hi una filiació ben raonable». *c*) L'ús o fixació de moltes regles fonètiques: Sota *ALBARRELLS* (II: 73); en *VILATINYÓS* (VIII: 61); per a postular ètims difícils, com *SALVASSÒRIA* (VII: 29), o *SER* (VII: 113), del qual diu que deu venir del NP *CAESARIUS* 'Cesari': «la *-s-* entre vocals cau correntment en català, i quasi regularment, quan hi ha en el mot una altra sibilant: *INCISAMEN* > *encisam* > *enciam*» (i cita la seua obra *Lleures*, 256.21). *d*) Materials gramaticals, sobretot nous sufixos llatins; p. ex., *ATILIS* en *AGULLÀDOLS* (II: 28); o *-ETULUM*, en *ALELLA* (II: 115-116). *e*) L'ús de les sèries per a trobar l'ètim, com en *ALANÍS* (II: 56). *f*) Dades històriques a partir dels topònims; p. ex., en *VILAMULACA*, poble del Rosselló, (VIII: 40), documentat des del s. x, explica que ha de venir d'*Ibin al-mulâha* 'el fill de la bellíssima'. I trau la conclusió que el nom el porten refugiats mossàrabs, que «duien sovint un nom àrab, adoptat quan esperaven encara acceptació en la societat sarraïna; però aviat la tolerància de les primeres dècades després de la invasió anà esvaint-se del tot i hagueren de cercar aixopluc en les terres del Nord, on els reis carolingis els donaren acollida». *g*) Dades per a la normalització lingüística, com, p. ex., en *XARACO* (VIII: 112), on reclama que s'escriga *Xaraco* i no *Xeraco*. O en *LA SALZADELLA* (VII: 30; redactat per Joan Ferrer): «Coromines aconsellaria no modificar la grafia tradicional *Salzadella* en la *Salzedella*, atès que amb *a* és ja la grafia medieval i la pronunciació que recollí en les enquestes». *h*) Nou vocabulari català, mantingut en la toponímia, de tots els estrats lingüístics: Coromines recull una bona quantitat de lexemes fossilitzats a través dels topònims de tot el territori, com ja indicava en 1953: «Els materials de l'*Onomasticon* seran una mina immensa, quasi inexhaurible, de dades d'un valor incomparable per a l'historiador de la llengua, per al dialectòleg i per a l'investigador del lèxic català». (*OnCat*, I: XIII). P. ex., *Maella* < *MACELLA* 'mercat';

Òpol < OPPIDUM; Prenafeta o la Freita < PINNA FRACTA; Domeny < DOMINIUM; Llanera < LANDA 'garriga' (ETC, I: 18, n. 2). i) Aplica en els casos que l'etimologia és fàcil etiologia o motivació del topònim, com en *Abella* < APILIA (II: 8).

7. *Tasques a fer*. Però l'aportació més important i duradora de Coromines és haver fonamentat, marcat els camins i fet avançar tant l'onomàstica catalana, que la tasca actual d'aquesta ha de ser complementar i perfeccionar l'*OnCat*, exactament com Coromines desitjava. Especialment, l'onomàstica catalana actual ha de dedicar-se a les tasques següents:

a) Fer monografies locals i comarcals ben documentades, tant oralment com escrita: completar els buits de l'*OnCat*, tant documentals, com etimològics, com ha fet recentment Joaquim Martí sobre el Camp de Morvedre (Martí, en premsa), i a partir dels documents assajar una interpretació versemblant, arribant on es puga, sense passar el límit de la ciència. Ell deia als seus successors: «Ajudin-me vostès! Si no, aquesta catedral d'immenses liases, quedarà a penes mig aixecada; i si arribéssim a mig coronar-la, la nostra llengua es convertiria en aquest aspecte del seu estudi en la primera del món. El camp de descoberta que els llege a punt d'omplir-lo vostès amb sensacionals troballes, veurà que és densíssim i d'immensa vastitud!» (Carta personal a Emili Casanova, 1988).

b) Sectorialment, els especialistes de cada camp han d'analitzar els arabismes, germanismes, mossarabismes, preromanismes, basquismes i catalanismes, en relació a les àrees on viuen, i veure quin grau de versemblança tenen les seues interpretacions, a partir d'una actualització del corpus documental emprat per Coromines. Ací seria interessant la participació dels especialistes de cada àrea, perquè com han assenyalat Villar, Untermann, Echenique o Corriente (Solà, 1999), Coromines tenia coneixements de tot, però no estava al dia suficientment en res.

Però evitant que cadascun ho mire des del seu cantó, com el mateix Coromines denunciava en *GARONA* (IV: 320). P. ex., revisar tots els topònims assenyalats com a mossàrabs, perquè encara que el concepte de mossàrab que empra (sota *CARRÍCOLA*, III: 290) està plenament encertat: «Per mossàrab entenem correntment no sols romànic pur sinó també certes alteracions i mescles que s'hi produïren, sigui espontàniament o per obra de l'àrab». Ja que ningú dubta de l'existència de formes llatines adaptades i incorporades pels àrabs, ni per tant, la presència de mossarabismes toponímics i lèxics que ens han arribat a través de l'àrab; p. ex., *València, Ontinyent, Llobai*, [...] i a pesar d'això se li discuteix a Coromines l'aplicació concreta d'eixe concepte a milers de topònims i leixemes, una gran part d'ells sense documentació medieval, una altra part explicables fàcilment per l'aragonès, siga com a lexema, siga com a llinatge transportat. I és que mossàrab és per a Coromines la solució a moltes incògnites de la nostra llengua. Com diu Barceló, «entre tanto el mozàrabe en la obra de Coromines podrá sermos de utilidad para descubrir algun punto oscuro en la historia de las lenguas peninsulares; porque allá donde él recurre al auxilio de ese dialecto románico subyacen — a veces — cuestiones fonéticas o morfológicas de las lenguas peninsulares que no han sido estudiadas o explicadas». (Solà, 1999: 130).

Portat per la seua creença en un mossàrab actiu en la Catalunya nova: «I que no havia mort del tot en totes les comarques i rodalies valencianes, almenys en certs elements de la seva còrpora física i espiritual: fins i tot allà on l'àrab era ja el senyor, era un àrab farcit, podrit, de mossarabismes: més que tot en lèxic, en pronúncia, en tantes altres coses [...]; què importen els mots en vist el plec fonètic, l'entonació, el jaient de la frase. I en això l'àrab valencià havia restat romànic: mossàrab [...]. El rovell de l'ou dels mossàrabs es troba al Nord i no pas al Sud de Castelló de la Plana [...]. Per tot arreu i gairebé per igual s'han imposat mossarabismes com *fondo o trepitjar o garbell o petxina*.» (Coromines, 1984: 91-93), tot el que és singular dins del domini valencià o és àrab o mossàrab, per a ell. Aquesta etiqueta mossaràbiga l'aplica normalment a l'hora d'explicar els topònims sense documentació; p. ex., *CLARIANO* (III: 386), quan és una creació llatinitzant del s. XVI: *riu del Pou Clar* > *riu PUTEUS CLARIANUS* > *riu Clariano*. Igualment passa amb *SIMA* (VII: 135), que és un castellanisme que ha substituït *avenc*. *CAPORUTXO* (III: 255), que és el nom d'una muntanya fronterera amb Almansa, o *BORRIDO* (III: 91), que és el nom

d'un morisc del s. XVI. O *Les Jovades* (IV: 478 s. v. *JOU*), que és un derivat de *jou*. O *COLLADO* (III: 408-409).

c) Reanalitzar etimològicament una part de la toponímia a partir dels principis més oberts de l'anàlisi toponímica, tots presents en l'obra de Coromines; p. ex., la importància del trasllat, del malnom i del cognom en la fixació onomàstica sobretot de les zones consecutives de la llengua; la distinció entre motivació i ètim, el principi científic de distingir entre mite i ciència, és a dir, no passar la barrera de la versemblança ni arribar a l'especulació. En aquest aspecte, l'obra de Coromines presenta prou mancances, però no perquè no coneguera els principis, sinó perquè l'objectiu etimològic li va fer bandejar les minúcies de si és traslladat o no, si naix en un segle o en un altre, i preocupar-se de la forma última del topònim sense atendre prou la documentació, i això és una font d'errors molt gran, sobretot en onomàstica.

P. ex., no aplica suficientment el principi del trasllat: el té present en parlar de *BELLÚS* (II: 412-413), *EL GENOVÉS* (IV: 345-346), *GOLMÉS* (IV: 364) o *ALBERIC* (II: 80), però en altres casos no; p. ex., en *GAVARDA* (IV: 337; *vid.* Casanova, en premsa), o *LA SENTIU* (VII: 107). Diu que *el Sentiu* de Bèlgida, com està en «país de substrat radicalment mossàrab», haurà canviat *-itx* en *-iu* pels repobladors catalans, quan deu tractar-se o d'un topònim transportat (La Sentiu de Balaguer) o del nom de la planta < SENTICE 'esbarzer'.

O té massa present la ultravisió i ultraetimologia, és a dir l'intent de veure a través de la forma que ens arriba, traspasant el llindar de la prudència; p. ex., en *Font* (*DECat*, IV: 105), a propòsit del topònim *Fondeta* o *Fonteta*, ens diu «En la toponímia els noms de les fonts constitueixen, en efecte, un niu prodigiós d'arcaïsmes. En el País Valencià, p. ex., tenim la sensació que són molts d'ells els que han de venir dels temps preislàmics, si bé la major part ens arribaren enterbolits per la fonètica dels moriscos arabitats lingüísticament. La nostra *t* s'adaptava la majoria de les vegades com una emfàtica *t*, so fortíssim però d'articulació sonora, que els nostres reconquistadors perceberen generalment com una *d*». En canvi, nosaltres sabem que el nom de les fonts és molt canviable, almenys al País Valencià, i que difícilment són anteriors al s. XVI. En la *Font del Grapat* (*DECat*, IV: 663 n. 2) veu una *font del Garapau* 'gripau', a Bèlgida, encara que a la zona es diu *sapo*, des de fa segles, i és normal agafar l'aigua a grapat. O en *VIDAL* (VIII: 11): de *Font de Vidal* diu «Essent cosa de la terra de substrat àrabo-mossàrab, i repetida en aquests casos i en diverses comarques, endevinem que ve de FONTEM VITALEM, que amb pr. arabitada *fonte bitale*, fou oït i entès com *fon de vida català*».

Altra correcció a fer és evitar les trampes de les aparences, i pensar en els cognoms i malnoms com a fonts toponímiques; p. ex., el *TORRATER* (VII: 310) pren el nom del malnom d'un masover, i per tant no deu ser un arabisme. O *GAFÀUT* «barri de Vinalesa» (IV: 290) que fa vindre de l'àrab, naix en l'argot local a partir del verb *agafar* molt viu a València al s. XVIII, més el sufix *-ut*. Després d'adjectiu passa a substantiu.

L'afany etimològic no el fa distingir entre nom erudit i etimologia popular; p. ex., en *SERPIS* (VII: 118-119): «La denominació "el riu d'Alcoi" és certament la més popular i d'ús més general, però si més no, és excessiu i fins arbitrari, postergar el nom *Serpis*, fins a donar entenedent que sigui un nom il·legítim i artificios: era un prejudici de Sanchis Guarner». Postula que ve de FLUVIUS SERPENS 'el riu serpentejant', «transmès per la llengua viva des del ll. vulgar al mossàrab», quan sabem per la documentació oral i escrita que és una creació erudita.

d) Enllestir l'estudi de l'antroponímia que Coromines no va poder acabar. En aquest aspecte seria molt útil que els redactors del *Diccionari d'antroponímia catalana* (programa de recerca *PatRom* de l'IEC), en vies de realització pogueren comptar amb els materials antroponímics de Coromines, no per la documentació aplegada sinó per les seues interpretacions.

El volum sobre l'antroponímia ha quedat sense fer, com hem dit, a pesar que sembla que Coromines deixà moltes fitxes i les notes escampades per l'*OnCat*: per ex. *AMENGUAL* (II: 182). O *GUIFRE* (IV: 397-400). Una anàlisi, però, de l'*OnCat* publicat mostra que haguera estat una de les parts més fluïdes de l'obra. I això perquè els cognoms, com els topònims menors, poden

ser resultat d'evolucions espontànies, molt locals, que sense una bona documentació passa desapercebuda. I Coromines no la tenia. Els quatre principals errors, al meu parer són:

1) Opinar sense documentació. Cas de *SEGRELLES* (VII: 85) que vol fer procedir d'un suposat *SACRALIAS*, quan *Segrelles* és una creació popular del s. XVII, descendent del topònim aragonés *Cedrelles*.

2) No tindre en compte el contingent aragonés de València; p. ex., en *LLADRÓ* (V: 28 i I: 179).

3) Tindre massa fe en els arabismes com a font d'antropònims de la Catalunya Nova; p. ex., *Ferri* (IV: 210 s. v. *FERRO*) o *LLANSOLA* (V: 38) els fa procedir de l'àrab, quan el primer s'explica pel català, i el segon, per l'aragonés.

4) Ultracoregir l'origen de molts cognoms com *MIRA* (V: 278-279), que vol que siga àrab.

e) Seleccionar un grup d'investigadors, un per comarca si és possible, coordinats per la Societat d'Onomàstica o per l'IEC, que, partint de les monografies comarcals i locals redactades per Coromines, dipositades en la Fundació Pere Coromines, puguen fer la toponímia de la seua comarca aprofitant les enquestes i les observacions de Coromines, preparades entre 1968 i 1972 per aprofitar-les per al *DECat*. Perquè es veja la importància i l'estat de redacció de les monografies, en transcriuré un exemple. Es tracta del topònim *Agrillent*, lloc d'Agullent. En l'*OnCat* (II: 28) creu que és «un duplicat en el terme d'Ontinyent encara viu avui si bé un poc alterat». I afig «duplicat o antiga extensió, més gran, d'un nom únic: el fet que l'*Agrillent* es trobi a la part del terme que ja toca amb Agullent indueix a creure això últim». Esta opinió no és adequada ja que *Agullent* procedeix de *ACULIANU*, com ell mateix diu, i a més, fonèticament, l'*Agrillent*, partida gran, documentada des de l'Edat Mitjana no pot procedir de *ACULIANU*.

En canvi, en les monografies inèdites, redactades en altra edat i amb més tranquil·litat diu que *Agrillent* és una alqueria d'Ontinyent citada per Escolano. I afig: «Es pot dubtar entre veure-hi *Agrillent* amb un article que al·ludís al genèric o alqueria, o com que els vells noms en *-ent* no duen article, suposar *Lagrillent*, amb *l-* integrant mal analitzat per Escolano. Té tot l'aire d'un vell nom romà de pagus dels en *-IANUM*, com *Agullent*. No es veu clar, però, de quin nom de persona romà o antic sortiria passat [sic] que suposéssim que la *-r-* és secundària i repercurssiva, que aleshores s'o-briren moltes possibilitats, però és una hipòtesi massa gratuïta. Potser d'*AGRICOLA*, o bé d'*ACULENUS* (Schulze: 111) amb doble dissimilació; o postularíem derivats en *-ILIUS* o *INIUS* de *ACER* o de *ACONIVUS* (Skok: 359) o *LICONIVUS* (*ibidem*: 176) o *LUCANIVUS* (*ibidem*: 180) i cfr. l'andalús *Lucainena* < *LUCANIANA*. Com que hi ha *LUCRIO* i *LUCRIA* (Skok: 183) al costat de *LUCRETIVUS*, també és probable que hi hagi hagut un **LUCRILIUS* (no tinc a mà el Schulze per comprovar si alguna d'aquestes hipòtesis està documentada) Tot resta molt hipotètic i tanmateix és ben probable que sigui un postantroponímic en *-IANUM*». Clar és que estes monografies han de servir de referència, però davant de les discrepàncies acceptar com la proposta pròpia de Coromines la publicada en l'*OnCat*.

f) Fer una llista bibliogràfica, una altra d'abreviatures i signes de referència per ajudar a la interpretació segura del text, i remirar la documentació a la llum de les noves publicacions documentals dels últims anys.

g) De la mateixa manera que, en estudiar el *DECat*, afirmava que després d'esta obra ja era possible preparar un diccionari de bases llatines i un altre de noms preromans, aràbics i germànics, ara crec que ja podem i devem realitzar inventaris d'arrels toponímiques o bases llatines, per completar el nostre lèxic; un diccionari de sufixos actius en toponímia, per facilitar treballs com el de M. Reina Bastardas, sobre els col·lectius botànics; utilitzar estos materials en els estudis de fonètica històrica. També fer un diccionari de mossarabismes, per distingir els vertaders dels ficticis, arplegar totes les regles o tendències fonètiques que expliquen una part dels topònims i comprovar si també actuen en el lèxic comú o si hi ha diferent resultat entre evolució toponomàstica i el lèxic comú.

Un inventari de sufixos i els topònims que els porten (com en *-ESA*, IV: 308, s. v. *GANDESA*) i un diccionari de mossarabismes podria fer canviar l'opinió que es té sobre els sufixos *-ello*

o *-ero*; p. ex., *FUMERO* (IV: 287) no serà mossàrab sinó un mot autòcton creat a partir del sufix *-ero* d'origen aragonès, entrat a València al s. XV (ja en el *Tirant lo Blanch*), i una vegada considerat propi (davant de la polisèmia del sufix *-er*), estès com la pólvora, considerat una terminació hipocorística.

I *-ello*, podria ser el sufix diminutiu aragonès, documentat des del s. XIII, en lloc d'un mossarabisme, nativitzat en valencià a partir de mots aragonesos com *Vaello*, *campello*, etc., i creador, després, de *llomello*, *cuquello*,...

h) Treballar no només l'etimologia sinó també l'etiologia o motivació dels topònims. Aquest camp tan apreciat per Moreu Rey, també és treballat per Coromines, sobretot, en els articles d'etimologia senzilla, com, p. ex., *XEMENEIA* (VIII: 122): «Hi ha interessants trasllats semàntics, en particular (per comparació amb el canó i badaluc per on s'enfila el fum) s'ha aplicat (així també en francès dels Alps) a les canaletes escarpades però on es pot escalar una cresta de roques o un puig agut». O la *GRONSA* (IV: 385). O *JOU* (IV: 477): «En toponímia es tracta d'una aplicació metafòrica del ll. *JUGUM* (l'aparell de junyir animals) a la noció de paratge a la carena d'una muntanya, on la carena s'inflecteix, baixant fins al punt que uneix dos puigs o sectors més elevats, i deixant pas a una via o camí», però en la majoria de casos no ho tracta. Per exemple, no és prou dir que el *Llombo* és un topònim o nom de lloc que designa una de les zones més importants i privilegiades d'Ontinyent, que procedeix del nom llatí *LUMBUS*, que significava 'llom, lloma' (V: 94), sinó s'ha d'afegir que el nom naixeria dels ontinyentins que miraven estes terres mirant-les des de la vila, i destacant-ne d'elles no la seua productivitat agrícola sinó el seu relleu. I motivar per què s'ha mantingut durant tants segles. Això ens evitarà pensar que de l'instrument *guitarra* (IV: 407) naixen els topònims d'aquest nom, quan els que jo conec naixen del substantiu usat com a malnom.

Com es veu, molta faena ens queda per fer, motivada per la gran tasca de Coromines, però ara ja la farem més ben orientats, a partir d'unes opinions precedents, les del mestre. Açò no es pot fer més que amb la col·laboració de centenars d'investigadors locals. Amb estos materials, ells mateixos o els que tenen un visió onomàstica més global podran portar a terme este programa onomàstic, encetat per Coromines seguint els principis que ell va establir: la base de l'anàlisi etimològica és la combinació de pronúncia, de documentació i de comparativisme entre zones geogràfiques, entre llengües i entre formes, analitzant les arrels, els prefixos i els sufixos, les sèries temàtiques i el compliment de les regles fonètiques i semàntiques.

8. *Conclusions*. Per tot açò acabarem recomanant, a tots els catalanistes i romanistes, la lectura i l'ús de l'*OnCat* perquè l'*OnCat* és la fita més important de l'onomàstica catalana i el punt de referència per a tots els estudis que es facen en el futur. És l'obra que ha establert els fonaments de l'onomàstica catalana. Coromines ha conjugat perfectament dialectologia, toponímia, història de la llengua i documentació per plantejar les seues propostes. Quan algun element d'aquest ha fallat pels motius que siga se n'ha ressentit la seua opinió; perquè l'*OnCat* és una obra de tota una vida, plena d'encerts, de suggeriments, de documentació, de llengua, d'història, de geografia. És la primera vegada que s'analitzen milers de topònims, per això és necessari que s'hi troben algunes objeccions, però que no són més que «onades perdudes en un oceà d'encerts», emprant paraules de Moreu Rey. El problema va ser voler arribar als orígens remots del nom, quan en onomàstica no és possible arribar sempre a l'etimologia remota, i és suficient conèixer l'etiologia i la motivació concreta de cada nom o topònim. Tal vegada la voluntat fèrria de Coromines per trobar les etimologies va fer que buscant els orígens més remots de vegades no trobara l'ètim més pròxim.

En resum, emprant les paraules de Veny (1996: 193): «Coromines ha acumulat en grau summe aquestes tres potències: posseeix una memòria feliç, que li permet relacionar els fets aparentment més allunyats, una intel·ligència penetrant i una voluntat de ferro que ha posat el seu talent al servei de l'onomàstica [*lexicografia* en el text de Veny] [...]. Afegiu-hi una rara intuïció per trobar arrels a les paraules, un olfacte etimològic singular, una vasta cultura i tindreu davant vos-

tre l'etimologista ideal», al qual sempre estarem eternament agraïts en onomàstica, en lexicografia i en etimologia.

BIBLIOGRAFIA

Obres de Joan Coromines amb estudis toponímics:

- DECat* COROMINES, Joan (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial / La Caixa. 9 vol.
- EDL* COROMINES, Joan (1976-1977): *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial. 2 vol.
- ETC* COROMINES, Joan (1965-1970): *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino. 2 vol.
- Lleures* COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor.
- OnCat* COROMINES, Joan (1989-1998): *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial / La Caixa. 8 vol.
- PVArán* COROMINES, Joan (1990): *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*. Barcelona: Curial.
- Tópica hespèrica* COROMINES, Joan (1971): *Tópica hespèrica (Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances)*. Madrid: Gredos. 2 vol. (Biblioteca Románica Hispánica, 169).
- Coromines 1984 COROMINES (1984): «La unitat de la llengua com a fet científic». *Els Països Catalans: un debat obert*. València: Edicions Tres i Quatre, p. 85-94.

Altres obres usades:

- Barceló 1996 BARCELÓ, Carme (1996): «Mossàrabs de València i "llengua mossàrab"». *Caplletra*. Núm. 20. València, p.183-206.
- Casanova 1990 CASANOVA, Emili (1990): «El Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines». DÓNOAN (et al.): *Joan Coromines*. Barcelona: Anthropos, p. 71-107.
- Casanova 1995 CASANOVA, Emili (1995): «Els hipocorístics en -o (tipus *Manel* > *Nelo*) en valencià: una interpretació». *Butlletí de la Societat d'Onomàstica*, 57, p. 28-36.
- Casanova 1997 CASANOVA, Emili (1997): «L'aportació de Joan Coromines a la gramàtica històrica catalana». *Escola Catalana*. Núm. 341. Barcelona, p.13-18.
- Casanova, en premsa a CASANOVA, Emili: «El lèxic en l'obra de Joan Coromines: Aspectes històric i geogràfic». *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*. [En premsa a].
- Casanova, en premsa b CASANOVA, Emili: «Sobre el topònim *Gavarda* i altres de la Ribera». *Actes del V Congrés d'Estudis de la Ribera, Sumacàrcer, 1999*. [En premsa b].
- Casanova, en premsa c CASANOVA, Emili: «Apellidos valencianos y etimología popular». *Actes del Congrés Internacional de Ciències Onomàstiques (ICOS)*. Santiago de Compostela, setembre de 1999. [En premsa c].
- Ferrer / Pujadas 1995 FERRER COSTA, Josep / PUJADAS, Joan (ed.) (1995): *Joan Coromines, 90 anys*. Barcelona: Curial; Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar.
- Ferrer / Pujadas 1997 FERRER COSTA, Josep / PUJADAS, Joan (ed.) (1997): *Àlbum Joan Coromines*. Barcelona: Curial; Pineda de Mar: Ajuntament de Pineda de Mar.
- Ferrer / Ferrer / Pujadas, en premsa FERRER, Joan / FERRER, Josep / PUJADAS, Joan: «L'Onomasticon Cataloniae de Joan Coromines. Història i metodologia». *Actes del XXV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, Sagunt, febrer de 1999. [En premsa].
- Gulsoy 1998 GULSOY, Joseph (1998): «Joan Coromines: el mestre». *Solemne Investidura de Doctor Honoris Causa al professor Joseph Gulsoy*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Gulsoy, en premsa GULSOY, Joseph: «L'Onomasticon Cataloniae i la recerca futura». *Actes del XXV Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, Sagunt, febrer de 1999. [En premsa].

- Labarta 1997 LABARTA, Ana (1997): «Apellidos valencianos de origen árabe». *Actes del IV Colloqui d'Onomàstica Valenciana. XXI Colloqui de la Societat d'Onomàstica*. Setembre-octubre 1995. Ontinyent: DENES. 2. vol., p. 623-635.
- Martí, en premsa MARTÍ, Joaquim: «L'Onomasticon cataloniae i la toponímia del Camp de Morvedre». *Actes del XXV Colloqui de la Societat d'Onomàstica*, Sagunt, febrer de 1999. [En premsa].
- Moran 1995 MORAN, Josep (1995): «La segona arrencada de l'*Onomasticon Cataloniae*». *Serra d'Or*, febrer de 1995. Barcelona, p. 57-58.
- Moran 1997 MORAN, Josep (1997): «L'obra lexicogràfica i onomàstica de Joan Coromines». *Escola Catalana*. Núm. 341, p.11-12.
- Moran 1999 MORAN, Josep (1999): «Joan Coromines i l'onomàstica dels Països Catalans». *Serra d'Or*, juliol-agost de 1999. Barcelona, p. 475-476.
- Moreu-Rey 1982 MOREU REY, Enric (1982): *Els nostres noms de lloc*. Mallorca: Moll.
- Moreu-Rey (s. d.) MOREU REY, Enric (s. d.): «Índex de topònims registrats en els volums del *DECat*». *BISO*, VI, p.14-16; VII, p.12-15; XI, p.16-18; XVI, p. 46-48; XXI, p. 26-29, XX-VII, p. 75-76, XXXI, p. 48-50, XXXIV, p. 54-55 i XLVI, p. 81-82.
- Solà 1999 SOLÀ, Joan (ed.) (1999): *L'obra de Joan Coromines*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell. [S'hi pot trobar, entre altres, l'article de Carme Barceló, «El mozárabe en la obra de Joan Coromines», p. 119-132].
- Veny 1996 VENY, Joan (1996): *Onomàstica i dialectologia*. Barcelona: PAM.